

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Novæ Observationes Et Additiones Ad A. R. P. D. Bartholomæi Gavanti Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli ac Sac. Rit. Congregat. Consultoris Commentaria In Rubricas Missalis Et Breviarii Romani

Adjectis Summorum Pontificum & Sac. Rit. Congreg. Decretis usque ad
præsens emanatis

Complectens omnia Gavanti Commentaria in Rubricas Breviarii - Cum
Indicibus Decretorum, Rerum atque Verborum notabilium

Merati, Gaetano Maria

Augustæ Vindellicorum, 1740

VD18 10783695-002

De Hymno Te Deum. XIX.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39775

aliorum quoque sententia fuit observante Guiljelmo Cave, qui tamen id adeò incertum esse affirmat, ut uberiores disquisitionem nequaquam mereatur.

De Hymno, Te Deum. XXXI.

RUBRICA.

- 1 **H**ymnus, Te Deum, dicitur in omnibus Festis per annum, tam trium, quam novem Lectionum, & per eorum Octavas, excepto Festo Sanctorum Innocentium, nisi venerit in Dominica; dicitur tamen in ejus die Octava: Dicitur etiam in omnibus Dominicis, à Pascha Resurrectionis inclusivè usque ad Adventum exclusivè, & à Nativitate Domini inclusivè usque ad Septuagesimam exclusivè: & in omnibus Feriis temporis Paschalis, scilicet, à Dominica in Albis usque ad Ascensionem, excepta Feria ij. Rogationum, in qua non dicitur.
- 2 Non dicitur autem in Dominicis Adventus, & à Septuagesima usque ad Dominicam Palmarum inclusivè; neque in Feriis extra tempus Paschale.
- 3 Cum dicitur, omittitur semper nonum, vel tertium Responsorium; & statim dicitur post ultimam Lectionem.
- 4 Cum non dicitur, ejus loco ponitur nonum, vel tertium Responsorium; quo dicto, statim inchoantur Laudes. Similiter quando dicitur Te Deum, eo Hymno dicto, statim inchoantur Laudes, præterquam in nocte Nativitatis Domini; quia tunc dicitur Oratio: postea celebratur Missa, ut suo loco notatur.

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Cap. XIX. De Hymno, Te Deum.

I. Gavant. pag. 77. col. 2. n. 1. -- *Quod tamen (hronicum non est Dacianum &c.)* Vulgaris, & communior sententia tenet, Hymnum, seu Canticum Te Deum laudamus à SS. Ambrosio, & Augustino alternatim, & extempore ejusdem Versus divino spiritu afflatis recitantibus, fuisse compositum, in gratiarum actionem, statim postquam Divus Augustinus Baptismi Sacramentum suscepit. Hanc vulgarem, & communiorem sententiam amplectuntur omnes illi, quos refert doctissimus Puricellus in *Dissert. Nazarian. cap. 39. n. 11.* quos etiam recenset P. Eustachius à S. Ubaldo in sua elaboratissima Disquisitione, quam adornavit de Auctoribus hujus Hymni, seu Cantici num. 457. quibus addit etiam Corneliolum Schultingium in *Biblioth. Ecclesiast. tom. 1. par. 2. cap. 2. in fin.* Lorinum in *Psal. 27. vers. 9.* Rutilium Benzonium in *Magnificat. lib. 1. cap. 19.* Johannem Azorium in *ssit. Moral. tom. 1. lib. 10. cap. 15. de Cantici,* & iterum de *Hymnis.* Carolum Macignum de *Hor. Canonic. cap. 36.* Jacobum Bayum in *ssit. Relig. Christian. lib. 4. cap. 12. §. Cantus.* Henricum Spondanum in *Epitom. Annal. Baron. in addit. ad num. 9. Anno 388.* Franciscum Suarium tom. 2. de *Relig. lib. 4. de Hor. Canonic. cap. 2. num. 14.* Antonium Perez ad cap. 9. *Regul. S. Bened. num. 4.* Johannem Baptistam Casalium de *vet. Sacr. Christ. Rit. cap. 46.* Ambrosium Cariolanum in *Vit. S. August. Antonium Bellotte de Rit. Eccl. Laudan. observat. 32. num. 3. pag. 193.* Franciscum Carrier in *Digest. Fidei Cathol. pag. 585. col. 1.* Emmanuel Gonzalez in *Comment. ad pap. Presbyter. de celebrat. Missar. num. 20.*

Aloysium Torellum in *Seul. Augustinian. ad Ann. 387. num. 25.* Alphonsum Villeg. in *lib. Flos Sanctorum in Vit. S. Augustin. 28. Aug. st. Johan. Stephan. Menochium in suis Stromat. par. 5. cap. 6.* Dominicum Macrium in *Notis. verb. Eccles. verb. Te Deum laudamus.* Placidum Pucimellum in *Zodiac. Eccles. Mediol. par. 3. cap. 17. in fin. & in Vit. S. Simpliciani pag. 19.* Andream Piscaram Castaldum in *Prax. Ceremon. lib. 2. sect. 3. cap. 1. n. 9.* & Johannem Baptistam Ruscam in *MS. de Cantu Ecclesiast. cap. 52. in Bibliotheca Ambrosiana.* Omnes isti præfati Hymni *Te Deum laudamus*, SS. Ambrosium, & Augustinum non nisi ex supposito S. Dacii Chronico *lib. 1. cap. 9.* Auctores fuisse cognoscunt; cujus Dacii Textum damus, non prout traditur à Jacobo de Valentia in expositione *Te Deum*, sed prout legitur in Historia Landulphi à celeberrimo viro Ludovico Antonio Muratorio, cui innumera debet eruditorum Respublica, nuperrimè evulgata, & inserta *tom. 4. Scriptorum Reum Italicar.* -- Eodem tempore contigit, ut quidam sapiens, tamen errore Manichæorum seductus nomine Augustinus, argumentis Dialecticæ armatus, & postea Dei Fidelis, & Catholicus vivens Episcopus, eum in Ecclesia Hyemali non orationis curiositate, neque secundum causam utilem videndi, & audiendi Domini mysterii, sed reprehendendi gratia B. Ambrosium de Incarnatione Domini ad Populum invenisse tractantem, & prædicantem, oblitus sui, & suorum omnium cogitationum, pallens, & tremens omnibus, qui erant, & videntibus obriguit. Quinetiam finita admonitione, quam ad Populum B. Ambrosius ministrabat, privatim ad eum Augustinus pervenit. At B. Ambrosius cogitans ejus scientiam, patefactaque ejus disciplina, quid in arte valeret, qualiter in Fide Catholica dissentiret, & per Spiritum Sanctum cognoscens, qualiterque Fidelis, & Catholicus futurus esset, placidissimè, & multum charitative eum suscepit

Tandem nutu divino non post multos dies, sicut multis videntibus, & sibi consentientibus, palam observaverant, sic in fontibus, qui B. Johanni adscribuntur, Deo opitulante, à B. Ambrosio, cunctis Fidelibus hujus Urbis adstantibus, & videntibus, in nomine Sanctæ, & individue Trinitatis baptizatus, & confirmatus est. In quibus fontibus, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis, *Te Deum laudamus* decantantes, cunctis, qui aderant, audientibus, & videntibus, simulque mirantibus, in posteris ediderunt, quod ab universa Ecclesia Catholica usque hodie tenetur, & religiosè decantatur, & quasi ditati multis divitiis, & inestimabilibus Margaritis, mutuo in Deum lætantes, & cum gratiarum actione cibum sumentes, lætati sunt, & gaudio magno gavisi in Deo confortati sunt. --

Gavantus autem noster prædictæ vulgaris, & Communioni sententiæ apertè refragatur, quia, eruditoribus adhærendo, non admittit chronicum S. Dacii Antistitis Mediolanensis, qui supremum diem obiit, vel An. 553, ut opinatur Eminentissimus, & Doctissimus Cardinalis Henricus Noris *Dissert. Historic. de Quinta synodo cap. 6.* vel anno 552, ut eruditissimè ostendunt Ballarini Fratres in observat. ad dictam Dissertationem n. 1. Gavanti, & aliorum sententiæ subscripsit etiam Hugo Menardus in *notis ad Ritus Unctionis Regis Francorum post Sacramentarium S. Gregorii pag. 199. & 400.* Theophilus Raynaudus *tom. 11. in Erotem. de bon. & mal. lib. par. 1. Erotem. 10. num. 184.* Supracitatus Johannes Petrus Puricellus in *Vit. S. Laurentii cap. 11. num. 2. & cap. 20. num. 17.* fuse verò in *Dissert. Nazarian. cap. 39. num. 10. & seq.* Oudin. in *Supplem. ad Bellarmin. de Scriptor. Eccles. verb. S. Dacius* & Edmundus Martene in *Comment. ad Reg. S. Benedicti. cap. 11. pag. 280.* Paulus Bosca in *Martyrologio Eccles. Mediol. ad diem 14. Januarii.* Johannes Mabillon *tom. 1. Analect. Græcolas Comment. Historic. in Breviar. Rom. lib. 1. cap.*

cap. 33. Cardinalis Bona in *notitia Auctorum præfixa suo operi de Divin. Psalm. lit. D.* ubi ait: *Datio Episcopo Mediolanensi falso adscriptum Chronicum, ut censent viri eruditi.* Et eodem lib. de *Divin. Psalm. cap. 16. §. 12. num. 3.* Verum idem Cardinalis in memoria M. S. Correctionum, quas Psalterio Romano, quo nunc Basilica Vaticana utitur, adhibendas adnotarat, & quas per manus eruditissimi Ciampini se obtinuisse asserit supralaudatus P. Eustachius num. 495. sic legitur -- Corrigendi pag. 27. quamvis Hymnus Te Deum laudamus in Psalterio M. S. Basilicæ Vaticanæ nomen præferat S. Sisebuti, non est tamen recedendum ab antiqua traditione, quæ SS. Ambrosio, & Augustino ipsum tribuit, cum sit communiter recepta: neque satis constat, quis fuerit ille S. Sisebutus. Ab aliis tribuitur S. Abundio, ut observo in meo tractatu de *Divin. Psalm. cap. 16. §. 12. n. 3.* Delendum igitur nomen S. Sisebuti, & substituendum SS. Ambrosii, & Augustini. Hæc Card. Bona.

Omnes Auctores, qui Gavanti sententiæ adstipulantur, eodem cum ipso nituntur fundamento, nimirum, quia Chronicum Dationum suppositivum omnino est, vel saltem valde dubium, juxta eruditorum Auctorum sententiam, unde corrumpente fundamento principali contrariæ sententiæ, eandem quoque nutare pernecessè est.

P. Eustachius in *sua eruditissima Disquisitione* n. 465. aperte fatetur, S. Datii Chronicum reverà non reperiri, sed num. 473. prædictum Chronicum extitisse ait, & suum assertum probare conatur, quia Bernardinus Corrius, Gualvaneus Flamma, qui floruit anno 1344. necnon Auctor Chronici *Flos florum*, qui claruit anno 1339. omnes, inquam, isti scriptores antiqui Mediolanenses Dationi Chronico utuntur; unde concludit P. Eustachius, à tot antiquis laudatum Datii Chronicum extitisse, pervicacis tantummodò esset denegare. Nihilominus supra allegatus doctissimus Muratorius in Appendice ad primum

tomum Anecdotorum Cap. 6. necnon in Præfatione ad Landulphi Senioris Historiam, validis profecto argumentis P. Eustachii sententiam convellit, ejusque fundamenta evertit; ostendit siquidem, Chronicum Datii Med. Archiepiscopi ab Historiographis mox laudatis commemoratum, nihil aliud esse, quàm Landulphi Senioris Chronicum, nunc à se publici juris factum, nullaque satis firmatione probari posse, Chronicum aliquod à vetustissimo illo Archiepiscopo Datio conscriptum fuisse, atque adeò excidere, vel saltem nutare argumentum ex ejusdem S. Datii auctoritate, & antiquitate petum pro Auctoribus Hymni *Te Deum laudamus*. Muratorii autem argumentis magnum præsidium accedit ex iis, quæ ipsemet P. Eustachius num. 467. & num. 468. commonenda esse tanquam certa asseverat; & primò quidem in Bibliotheca Capituli Metropolitanæ Ecclesiæ Mediolanensis duos reperiri Codices Historiarum Landulphi Senioris juxta fidem laudati Puricelli *cit. dissertat. Nazarian. cap. 37. num. 8. & cap. 39. num. 13. & 21.* quorum saltem uni adnexæ sunt Historiæ Arnulphi, & Landulphi Junioris, Scriptorum pariter Mediolanensium. Secundò verò commonet idem Eustachius, huic Landulphi Codici hunc appositum fuisse, recentiore tamen manu, Titulum: *Chronica Datii Archiepiscopi Mediolani nuncupata*; idem colligitur ex responsionibus Antonii Mariæ Pasterlæ, ejusdem Capituli Metropolitanæ Bibliothecarii, ad quaesita Johannis Mabillonii super veritate Dationi Chronici, quod in eadem Bibliotheca asservari præfenterat, prout in *Analectis ejusdem Mabillonii tom. 1. pag. 5. ad 2. & 3.* habetur his verbis: *Non modo non esse eadem manu descriptum: verum neque ab eodem Auctore; nam primam partem scripsit Landulphus senior & secundam Arnulphus; & tertiam Landulphus junior, omnes Mediolanenses Historici. Titulus Chronicorum est recentior, isque est hujusmodi: Chronica Datii Archiepiscopi Mediolani nuncupata.* Hæc

font

fortè insinuare voluit Carolus à Basilica Petri in fragmentis Historicorum Mediolanensium illis verbis: *Libellis quibusdam Historicis imperitè propositum Datii nomen videmus.* Sed reverà Chronicon Datii non esse, & talem Titulum illi Codici ab imperito fuisse adjectum, qui cùm Chronicon Datii non inveniret, & nomen Landulphi fortallè non observaverit, putavit, hanc, quam esse Landulphi ignorabat, Historiam Datio esse adscribendam. Ita fatetur ipsemet Eustachius, & ita evenisse, censet Muratorius, qui aliis etiam verbis exhibet, alium similem Titulum, quem eisdem planè characteribus, figuris in priori pagina scriptum se legisse asseverat, nimirum; *Chronica Datii Archiepiscopi Mediolanensis mei Francisci Castellii S. Mediolanensis Ecclesie Ordini.* 1575. En igitur, subdit Muratorius, ut in eo Titulo apponendo, erravit Franciscus Castellus, Vir alioquin eruditus, nam quamvis ad Datium quempiam referri forsan potuit Chronicon illud, at nunquam profecto ad Datium Antistitem Mediolanensem, qui tot seculis post mortem suam acta, literis consignare nequivit. Hinc dicere possumus, censuisse Castellum (eodem seculo, quo *Corius, & Alciatus* viventem, quamquam juniorem) non aliud esse Datii Chronicon, quam Landulphi Historiam. Quamquam in calce Codicis Metropolitanì scriptum sit vetustissimis characteribus, *explicit Liber Historiarum Landulphi Historiographi*, nihilominus hæc nil obtinere, quò minus Datio eam Historiam Castellus inscriberet, quippe qui probè nosset, eam veteres Chronici Datiani mentionem faciunt, non de alia, quam de Landulphina Historia agere. Animadvertit etiam Muratorius, quod in eadem pagina, in qua Franciscus Castellus affixit præfatum Titulum, ab alia manu exarata leguntur hæc verba: *Primus Landulphus, Secundus Arnulphus, Tertius Landulphus*, qui omnes scripsere inter annum Domini 1000. & 1100. & ferè de Rebus schismaticis illius temporis, ut

mirum sit, bonum Castellum Datii Titulum imposuisse. Miratur P. Eustachius n. 469. quomodo Puricellus, qui præfatas Landulphi Historias perlustravit de suprascripto Datii apposito Titulo, nec verbum habuerit, quare nihil supposita Caroli à Basilica Petri verba obstarent, locus esset dicendi non solum recentiori, sed recentissima manu, hoc est post ipsum Puricellum illi Codici additum ejusmodi Titulum. Hæc Eustachius, qui subdit, quòd, ubi ab Auctoribus de Chronico Datii agitur, v. g. ubi *Te Deum laudamus*, in Augustini Baptismo, ab ipso unum cum Ambrosio decantatum, aut alia hujusmodi è Datii Chronico referunt, non sunt intelligendi de hoc Landulphi Codice, cum ea inscriptione: *Chronica Datii Archiepiscopi Mediolani nuncupata*: sed de alio opere historico, à Landulphi Historia distincto, ab eodem S. Datio conscripto. Verum hujusmodi Eustachii assumptum omnino collabescit, quia, ut optimè observat Muratorius in sua allegata Præfatione ad Historiam Landulphi, omnia ea, quæ à Gualvaneo, aliisque tanquam è Datii Chronico afferuntur, iisdem verbis in Landulphi Historia perhibentur. Incredibile autem videtur, Landulphum, eam Historiam suam scriberet, unum Datium explicare voluisse, totamque ferè Historiam suam ex ejusdem libris concinnasse; deinde Gualvaneus, & alii suprà allegati Scriptores antiqui Mediolanenses unius Datii mentionem sæpè quidem fecerunt, nullam verò Landulphi, eum tamen hujus Chronicon eorum ævo extaret, evidens igitur est, illos Scriptores Datium cum Landulpho confusisse. Denique Gualvaneus Flamma in enumerandis libris, unde suam contexuit Historiam, inter alios refert Chronicon Datii: *Chronica Datii, & Arnulphi*, in duobus autem Metropolitanæ Bibliothecæ vetustis Codicibus conjunctè simul habentur cum Landulphi, *in Arnulphi historia*; nimirum apud veteres subsequi solebat Arnulphus; hinc clarè apparet, Gualvaneo idem fuisse

fuisse Chronicon Datii; ac Chronicon Landulphi. Cur verò Landulphi Historia sub Datii nomenclatura apud antiquos etiam celebrata fuerit, certis documentis profectò allequi nequimus; neque hic insudandum, ait Muratorius, cum reliqua omnia ad id statuendum confluant, nempe Historiam hanc Landulphi antiquis cognitam, memoratamque fuisse sub Datii nomine, neque necessarium esse, alium à Landulpho excogitare Dadium, eidem Landulpho Synchronum, ut excogitavit Puricellus, sed sine ullo fundamento, ut fatetur etiam ipsemet P. Eustachius.

Neque excipias, quòd Puricellus, & P. Eustachius aliqua à Gualvaneo, Corio, & Alciato adducta asserant, tanquam excerpta à Datii Chronico, quæ nunc in Historia Landulphi, aut frustra quærentur, aut aliter exhibentur, ita ut inferri possit, aliam à Landulphina fuisse Datianam Historiam: non enim ex hac diversitate Textuum inferri legitime potest varietas Auctorum præfate Historiæ; Verborum quippe, & sententiarum diversitas, vel tribuenda est Gualvaneo, qui aut amplificat, aut ex aliis Historiis, aut de ingenio, & eruditione sua explicat Landulphi sensa, vel dicendum est cum Muratorio, olim fuisse, & adhuc esse Landulphi unius Codices inter se discordes, quòd forte idem Scriptor, aut alius quisquis addiderit, sive minuerit, aut priora immutarit. Aliqua huiusmodi adnotat diversa Landulphi sensa Muratorius in laudata sua Præfatione, quæ curiosus Lector conferre poterit cum Codice, unde Landulphi Historiam ipse Muratorius descripsit, & facile intelliget, Landulphina Historiæ Codices MSS. non omnes in iisdem consentire, multaque aut addita, aut dempta fuisse.

Unicum superest argumentum à nobis diluendum, quo P. Eustachius confidenter jactat num. 484. se probare, S. Dadium Historias verè conscripsisse, quia nimirum Paulus Diaconus, qui florit anno 780. Hi-

Gavant. Rubr. Brev.

storiarum lib. 16. sic habet: tanta siquidem per universum mundum eo Anno, maximèque apud Liguriam fames excreverat, ut sicut Vir Bestissimus Datus, Mediolanensis Antistes, retulit, pleraque Matres infelicium natorum comederent membra, quod, & præstat Anastasius Bibliothecarius in S. Sylverio dicens: eodem tempore tanta fames fuit per universum mundum, ut Datus, Episcopus Civitatis Mediolanensis, relatione sua hoc evidenter narraverit, quòd in partibus Liguria &c. Ex iis P. Eustachius deducit, liquido constare, à S. Datio Historiam aliquam sui temporis conditam fuisse. Verum Doctissimus Bollandus tom. 1. Act. Sanct. in vita S. Datii ad diem 14. Januarii §. 1. num. 13. de hisce Datii scriptis ait: Possent tamen relationes videri sortissis epistolica narrationes, cui Bollandi opinioni libenter accedo, non enim ex prædicta famis relatione à S. Datio exarata, inferri legitime potest, ipsum, & suorum, & superiorum temporum historias scriptis consignasse; multoties siquidem contingit, quòd sacri Antistites in similibus eventibus Pastorales exscribant Epistolas ad suum Clerum, Populumque directas, eos adhortando ad publicas pœnitentias subeundas, precesque effundendas, ut divinæ Justitiæ flagella removeantur, sic Doctissimus & zelantissimus Henricus Xaverius Bensuncius præfens Massiliæ Antistes anno vigesimo currentis seculi, quo in prædicta Civitate magna grassabatur lues, piissimam, elegantemque adornavit epistolam Plebi suæ directam, in qua mirabili profectò stylo describebat illius temporis Calamitates, quibus sua Diœcesis premebatur, referebatque damna Massiliæ illata ab ea, quæ tunc ibi sæviebat, gravi pestilentia. Si quis historicus, seu Annalista ad comprobandas suas enarrationes mentionem faceret huiusce Relationis, in dicta Pastoralis contentæ, possetne inferri, laudatum præclarissimum Præfulem Chronica, seu Historias sui temporis elucubrassè? Minimè gentium. Ex quo igitur S. Datus aliquam exaraverit

E c

Rela-

Relationem maximæ famis, quæ per totam Liguriam suo tempore excreverat, non inde sequitur, Historias suorum, & multò minus superiorum temporum concinnasse. Non bene igitur P. Eustachius ex prædicta Relatione à Paulo Diacono, & ex eo à Vulgato Anastasio allegata infert, & adstruit, liquidò constare, S. Datium Chronicon aliquod composuisse. Quinimò cum Paulus Diaconus non nisi pro dicta fame comprobanda, Datii Testimonio utatur, & in nullius alterius rei eundem Præsulem Testem advocet, signum manifestum est, nullum Chronicon ab eo scriptis traditum fuisse. Rursus, quoniam hujusce famis in supralaudati Landulphi Codice nulla fiat mentio, omne ruit argumentum, quo probetur, eundem Landulphum ex Datii Chronico aliquod hausisse, quod in sua historia complexus sit. Semper itaque firmum remanet, nihil certi statui posse super prædicto Datii Chronico, & super prælaudatis Auctoribus Hymni, seu Cantici *Te Deum laudamus* in eodem Chronico significatis.

Laudatus P. Eustachius §. 12. & 13. procedit ad comprobendam suam sententiam aliis etiam conjecturis, & argumentis, ita ut non subsistente etiam veritate Chronici Datiani, minimè excludi debeant à compositione Hymni *Te Deum laudamus* prælaudati Sancti PP. Ambrosii, & Augustini. Igitur comprobare studet hanc suam opinionem allegatus Auctor ex M. S. Libro Psalmodum, quem Carolus Magnus anno 772. Hadriano I. Summo Pontifici dono misit, qui postea ab eodem Hadriano S. Willehædo I. Ecclesiæ Bremensis Episcopo, de anno 788. donatus in eadem Ecclesia seculorum octo, & ultra spatio asservatus, modò verò in Bibliotheca Cæsarea custoditur testante eruditissimo Lambecio *tom. 2. Comment. ad eandem Bibliothecam lib. 2. cap. 5. pag. 294. post num. 130.* In appendice ejusdem Psalterii Hymnus *Te Deum laudamus* reperitur sub hoc Titulo num. 7. *Hymnus,*

quem S. Ambrosius, & S. Augustinus invicem condiderunt, Te Deum laudamus. Ex quibus, & ex aliis conjicit P. Eustachius, quòd si illis temporibus hæc erat de præfati Hymni Auctoribus opinio, cum putandum non sit, sine fundamento prædictum opinamentum invaluisse, conjicit, inquam, ex Datii Chronico talem notitiam fuisse desumptam, prout & Sapiientissimus Mabillonius Cap. 6. de Azimo ex prædicto Caroli Magni Psalterio sufficienter sic insinuat: *hinc apparet, persuasionem de Auctoribus istius Cantici (scilicet Ambrosio, & Augustino) non esse admodum novam, & recentem: sed aut ipsius Datii tempore, aut paulò post receptam.* Ex prædictis tamen argumentis, & ex aliis conjecturis, quas congerit Eustachius §. 13. nihil aliud probatur, nisi quòd ante Landulphi ævum, & Historiam ab ipso concinnatam locum habuit apud aliquos sua sententia de Auctoribus prædicti Cantici, sed nunquam evincitur, prædictam opinionem ex Chronico Datiano derivatam fuisse, cum reverà ante Landulphinam historiam de tali Chronico Datii nullum habeatur verbum, nulla penitus mentio fiat à scriptoribus antiquis, & Landulpho superioribus. Dicendum igitur potius est, quòd antiquæ illi opinioni fucam probabiliter fecit sermo 92. S. Ambrosii, qui habetur in *edit. Parisien. ann. 1549.* & qui est inscriptus: *De Augustini Baptismo* in hoc enim sermone leguntur hæc verba: *In quo una vobiscum cum divino instinctu Hymnum Cantavimus de Christi fide;* hic sermo, & hæc verba, quæ Divo Ambrosio supplicata fuerunt, occasionem dederunt opinandi, S. Antistitem locutum fuisse de Hymno *Te Deum laudamus*, & hinc originem habuit illa antiqua nonnullorum opinatio, quam Pater Eustachius derivatam fuisse arbitratur ex Chronico Datiano, quod profectò nunquam extitit, ut cum Muratorio supra ostendimus. Sed quia pariter prædictus sermo 92. non est genuinus Ambrosii factus, immò omnino supposititius, eumque redarguunt docti viri, (ut

(ut asserit Posssevinus in Apparatu sacro) in quibus est etiam Baronius, & Bellarminus, Cardinales, quorum postremus ait, talem sermonem longissimè distare à stylo, & gravitate Ambrosii, nec ullo modo credibile esse, quod in eo sermone dicitur, Ambrosium saepe Deum orasse, ut eum à captionibus Augustini liberaret. Augustinus enim non disputando cum Ambrosio, sed eum concionantem audiendo, ad Fidem Catholicam conversus est, ut ipse idem testatur *lib. 5. Confess. cap. 13. & lib. 6. cap. 1.* Ea, quæ asseruntur in dicto sermone, referuntur pariter à Landulpho *supracit. lib. 1. cap. 19.* unde liquidò constat, ea, quæ ibi enarrat, non eruisse ex Chronico Datii, sed ex hoc supposito sermone Ambrosiano. Hunc sermonem Benedictini PP. adeò Ambrosio indignum existimarunt, ut in novissima Ambrosii editione illum omiserint.

Quamvis autem laudatus Bellarminus Ambrosio dictum sermonem 92. abjudicet, nihilominus versatur in vulgari, & Communi opinione, quæ Cantici *Te Deum laudamus* Ambrosium, & Augustinum Auctores cognoscit; ait enim, *extare Chronicon S. Datii Episcopi Mediol. qui Justino imperante floruit, in cuius Chronico lib. 1. cap. 10. scribitur: Completo Bapismo S. Augustini, toto obstupescente Populo, repente Canticum illud à SS. Ambrosio & Augustino alternatim fuisse cantatum,* hæc Bellarminus, cuius sententiam de Datii Chronico satis supra refutavimus; quod vero ait, Datium, Justino imperante, floruisse, quod etiam à Gerardo Vossio dictum est *de Historicis Latinis Cap. 11.* falsum omnino est, cum Datius sub Justiniano, Justini successore, floruerit. Ex prædictis omnibus clarum fit, prædictam illam antiquam opinionem, quæ ante Landulphi Historiam invaluerat de Auctoribus Cantici *Te Deum*, falso pariter fundamento fuisse innixam, nempe dicto Ambrosiano sermone, & quamvis verum sit, ut ait Mabillonius, eam opinionem receptam fuisse, aut Datii tempore,

aut paulò post, nunquam tamen evincitur, neque Mabillonius asserit, ex Chronico Datiano eam fuisse depromptam. Quapropter confidenter nimis loquitur P. Eustachius, quando infert, nullum esse fundamentum denegandi à SS. Ambrosio, & Augustino Compositum fuisse Hymnum *Te Deum laudamus*, cum potius è contra certum sit, nullum esse fundamentum, talem opinionem tuendi, quia hæc desumpti non potest neque ex Chronico Datii, quod nunquam extitit, neque ex cit. serm. Divi Ambrosii, qui ab omnibus sapientibus rejicitur.

II. Gavant. pag. 77. col. 2. n. 1. -- *Qui etiam melius censent, totum Hymnum uni Ambrosio deberi &c.* Auctores, qui præfatum Hymnum, seu Canticum soli Ambrosio adjudicant, sunt Johannes Petrus Puricellus in *Dissertatione Nazariana supracit. cap. 39. num. 7. & 8.* Edmundus Martene ad *cap. 11. Regula S. Benedicti* hæc dicit: *Solus à Smaragdo, & aliis quibusdam creditur Ambrosius, scilicet Auctor, quia Smaragdus in dicto Cap. Regul. Benedict. Ambrosianum eum vocat Hymnum.* Qua forte de causa Petrus Boërius ad dictum Cap. 11. Regul. ex Titulo, inquam, *Ambrosiani*, scripsit: *Hic autem Hymnus factus est à B. Ambrosio post Bapismum S. Augustini.* Eundem Hymnum eodem Titulo prænotavit & Gualterus Tervanensis in vit. S. Caroli, Comitis Flandriæ, *Cap. 38.* apud Dufresne Verb. *Hymnus Te Deum laudamus*, & Scriptor miraculorum S. Pelini apud Ughellium in *Italia Sacratom. 9. Col. 38.* ubi legitur: *Quod perspicentes Clerici intraverunt Ecclesiam, & Te Deum laudamus, Ambrosianum scilicet Hymnum, succinunt ante sancti sepulturam.* Novissimè verò Tobias Lohner in *Instruct. pract. de Offic. Divin. part. 2. tit. 1. §. 11.* Rursus in Codice etiam non solum num. 555. anno 1472. exarato, sed & in altero num. 430. Bibliothecæ Cassinensis supra 350. annos antiquo *Te Deum laudamus* sic inscribitur: *Hymnus S. Ambrosii.*

Verùm ex his omnibus minimè firmari potest hæc secunda opinio, quæ soli Divo Ambrosio tribuit præfatum Hymnum; ex Codicibus etenim allegatis Bibliotheca Casinensis nihil solidè delumi potest, ob libertatem Amanuensium jam supra à nobis observatam in apponendis Titulis, & quam nemo inficiari potest. Præterquàm quòd alii Codices reperiuntur in eadem Bibliotheca Casinensi Teste D. Erasmo Gattola allegato à P. Eustachio num. 445. in quibus *Te Deum laudamus* sequentibus inscriptionibus adnotatur: *Hymnus S. Ambrosii, & S. Augustini. Hymnus, quem S. Ambrosius, & S. Augustinus composuerunt.*

Similiter nihil juvat illud de *Ambrosiani* Titulo, ob quem Martene adstruit, soli Ambrosio tributum fuisse illum Hymnum à Smaragdo, quia hæc sunt verba Regul. S. Benedicti: *Post quartum Responsorium, incipiat Abbas Te Deum laudamus, quo prædicto, legat Abbas lectionem de Evangelio cum honore, & tremore, stantibus omnibus, qua perlecta respondeant omnes Amen, & subsequatur mox Abbas Hymnum Te decet laus.* Post quæ verba Smaragdus subjungit: *Cantoris* (loquitur de Abbatibus, non Diaconis) *nō gestent officium, & idè non possunt Ambrosianum alte brando Hymnum incipere;* unde non satis apparet, quem Hymnum ex istis duobus *Ambrosianum* appellare voluerit Smaragdus, & quando utrumque in mente habuerit, nihil inde probatur, quia Smaragdus S. Benedicti phrasim adoptavit, qui omnes Hymnos Ambrosianos vocat, sive ab Ambrosio compositi fuerint, sive ad suorum Hymnorum imitationem ab aliis Auctoribus fuerint elucubrati, ut testificatur Walfridus Strabo de *Rebus Ecclesie* Cap. 25. dicens: *Hymni dicuntur per Horas Canonicas, quos Ambrosianos nominamus, vel illos vult (S. Benedictus) intelligi, quos consecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos.* Et Cornelius Schultingius tom. 1. part. 2. *Bibliothec. Ecclesiast. sect. 2. cap. 7.* asserit: *Hymni autem*

omnes dicuntur Ambrosiani, non solum quos Ambrosius fecit: sed omnes etiam alii Ambrosiani dicuntur, qui eodem tempore facti sunt à quosdamque Auctore, ut quædam quoque versu sententiam absolvant. Hæc omnia confirmant eruditissimi Benedictini Sangermanenses tom. 3. Sancti Ambrosii in Admonitione ad Hymnos ejusdem S. Antistitis, ubi dicunt, quòd S. Benedictus, *dum in sua Regula Divini Officii rationem sui prescribit, Ambrosianum, scilicet Carmen, quod etiam alibi Hymnum vocitat, ad singulis Horas Cantari jubet.* Verumtamen qui commentaria scripserunt in eandem Regulam, vocem, *Ambrosianum, post Radulphum ita interpretantur, ut eos Hymnos, vel quos consecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos designet.* Prælaudati Monachi adnotant eodem loco, quòd *Hymnus Te decet laus, Ambrosia us vocatur lib. 1. miraculor. in S. Richardi;* sed quoniam sensu ita dictus sit, haud satis liquere affirmant, cum enim ille non constet metris, neque ab Ambrosio, neque ad formam Ambrosianorum Hymnorum factum oportet. Ex quibus colligitur, à Smaragdo perperam appellatum esse Ambrosianum Hymnum *Te Deum laudamus, vel Te decet laus,* quia uterque caret Metro; Hymni autem, qui Ambrosiani vocitantur, sive ab Ambrosio sint compositi, sive ad ejusdem imitationem, metrici semper sunt. Ex iis igitur, & ex aliis Testimoniis, quæ legi possunt apud allegatum P. Eustachium num. 448. non est, cur ex Titulo *Ambrosianus* dicto Hymno ab aliquibus appposito, dicatur, quòd idem Hymnus à Divo Ambrosio compositus fuerit.

Ad ea, quæ asserit Puricellus loc. supra cit. nimirum, quòd S. Ambrosius composuerit Hymnum de Trinitate, quem quotidie recitabant Fideles; ut idem Ambrosius testatur in *orat. de Basilic. non traden. Hæc,* per hæc verba: *Hymnorum quoque meorum carminibus deceptum populum serui (Ariani). Planè nec hoc abnuo. Grande Carmen istud est, quo nihil potentius; quam Confessio Trinitatis,*

qua quotidie totius populi ore celebratur? Certatim omnes student Fidem sateri, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum norunt versibus predicare. Quem Hymnum alium esse non posse opinatur Puricellus, quàm *Te Deum laudamus* propter Trinitatis Confessionem, quæ in eo habetur, ob illa verba. *Per singulos dies benedicimus te*, & quia veteres Ambrosiani hunc Hymnum de Fide Christiana nuncupabant, quem Hymnum cum S. Augustinus adhuc Catechumentis dicere potuerit, potuit itidem in Baptismo suscipiendo cum S. Ambrosio concinere. Ad hanc Puricelli conjecturam occurrit Theophilus Raynaudus *Evrem.* 10. num. 179. dicens, verificari posse omnia, quæ ab eodem Puricello asseruntur de Hymno S. Ambrosii *Jesus Redemptor Gentium*, vel de altero *Deus Creator omnium*, ut vult Waldensis tom. 3. tit. 19. nam. 4. dicens, *posset fieri, ut illum Hymnum intelligat* (in ea concione Ambrosius) quem ejus esse de Trinitate compositum versibus jam Augustinus edixit Deus Creator omnium, vel etiam de illo splendor paternæ gloriæ, ut in tom. 5. operum S. Ambrosii, in quo SS. Trinitatis Mysterium proponitur, & qui illi persecutionum Arianorum temporibus valde congruebat pro fide conservanda. Posset etiam dici, omnes Ambrosii hymnos Confessiones Trinitatis vocari, quia in omnibus tunc à se editis Hymnis, & in Ecclesia canendis, populo traditis, ad finem cujuscumque ipsorum glorificationis esset SS. Trinitatis, ut explicat Baron. ad Annum 387. & confirmat Suarez de Religione lib. 4. cap. 2. n. 13. dicens: *quatinus in Hymnis à S. Ambrosio editis semper in fine addit glorificationem Trinitatis.* Unde Guyetus lib. 3. cap. 5. quest. 6. loquens de Hymnis, hac habet: *Ultimam stropham obinet glorificatio Trinitatis, qua hymni omnes, æquæ ac Psalmi semper concluduntur ex antiquissimo Ecclesia usu, quod adstruxit Ambrosius orat. in Auxen. de Basilicis non traden. ubi de hymnis à se conscriptis, & in Ecclesia à Populo decantatis sermonem habens, sic ait: Quid po-*

tentius, quàm Confessio Trinitatis, qua quotidie totius Populi ore celebratur? Certatim omnes student Fidem sateri. Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum norunt versibus predicare. Et sic, ut optimè ponderat P. Eustachius n. 449. cum habeatur clarè, quid intellexerit S. Doctor pro Hymno de Trinitate seu Trinitatis Confessionem continente, à se composito, non est, cur ad hæc Ambrosii verba verificanda recurratur ad *Te Deum laudamus*, ut contendebat Puricellus.

III. Gavant. pag. 77. col. 2. eod. n. 1. - - *Legi pro Titulo Hymnus S. Abundii.* Præter supra dictas opiniones circa Auctorem Hymni *Te Deum laudamus* aliæ etiam circumferuntur, quæ aliis Auctoribus eundem Hymnum referunt. Ita Gavantus in Breviario MS. Collegii Aniciani de Urbe antiquissimo legit: *Te Deum laudamus*, hoc Titulo prænotatum: *Hymnus S. Abundii*, cujus tamen Auctoris nullibi aliàs mentio habetur, unde prorsus ignoratur, quis sit. Natalis Alexander in sua *Historia Ecclesiastica seculo 4. cap. 6. num. 12.* Canticum *Te Deum laudamus* refert cuidam Monacho Ordinis Benedictini, Silebuto nomine, idque constare asserit ex antiquo Breviario Chori Monasterii Casfinensis descripto paulò post Ann. 1086. in quo hocce Canticum inscribitur: *Hymnus Sisebuti Monachi*: cui pariter idem Canticum tribuitur in altero Codice MS. Vaticanae Bibliothecæ laudato à doctissimo Card. Bona in *Lb. de Divin. Psalmis.* Verùm mirari profectò est, Natalem Alexandrum ita facile hunc errorem amplecti, & à semetipso cognitum, cum eodem loco fateatur, hujus Cantici *Te Deum* mentionem fieri in Regul. S. Benedicti. ab eodem instituta, & quod plaris est, in Regul. S. Casarii Arelatensis, quam Benedictina antiquiorem esse, probat P. Eustachius num. 421. quare sine aperta contradictione affirmare non potuit, Sisebutum, Ordinis S. Benedicti Monachum, hujus Hymni parentem fuisse.

Non defunt etiam, qui eundem Hymnum Nicetæ adscribant, ducti auctoritate Plakerii Latini-gallici, cujus mentionem fecit Jacobus Usserius Armacanus in tract. de Symbol. Roman. Eccles. sed cum ignoretur, quis fuerit iste Nicetas, qua ætate floruerit, hujus Hymni auctor judicari non potest, præsertim cum ex verbis, ab Usserio laudatis, colligatur, Nicetam recitasse Hymnum cum quibusdam additionibus, ab eodem Usserio relatis, non autem composuisse prædictum Hymnum.

Denique Benedictini PP. qui S. Hilarii Pictaviensis opera recens ediderunt A. 1693. eruditisque notis illustrarunt, in Præfatione §. 3. num. 22. citant fragmentum Epistolæ MS. Abbonis Floriacensis, in quo res veluti nota, & constans ponitur, hujus Hymni parentem esse Hilarium, his verbis: *In Dei palinodia, quam composuit Hilarius, Pictaviensis Episcopus &c.* Et quidem Hymnos ab Hilario fuisse compositos, gravissima Concilii Toletani IV. S. Hieronymi, & Isidori auctoritate probatur. Hunc verò Hymnum S. Hilario tribuere propter unius Abbonis testimonium, non satis consultum videtur, cum iste Auctor vixerit post Hilarium Seculo VI. Incertum itaque prorsus est, cui debeat hic Hymnus vendicari, quamvis de ejus antiquitate dubitari non possit. Suspicio ego, hunc Hymnum seu potius Canticum vel à S. Hilario Arêlatensi, vel ab aliquo Lirinensi Monacho fuisse compositum, certum enim videtur, hunc Hymnum fuisse conscriptum pro Matutinis Officiis, ut ex postremis ejusdem versibus facile colligi potest: *Per singulos dies benedicimus te; dignare Domine die isto sine peccato nos custodire;* quæ aptata sanè sunt viris Choro addictis, & quotidie Deo laudes in exordio diei persolventibus; hinc fortasse Cæsarius, Hilarii successor, qui primus Hymni mentionem fecit, Regulæ suæ eundem inseruit.

IV. Gavant. pag. 77. col. 2. eod. n. 1. -- *Gelasius autem cantari de rebus &c.* Quod

asserit Gavantus, Gelasium decrevisse cantari *Te Deum*, id colligit ex Benzon, in *Magnifi at*, cui tamen nulla fides adhiberi debet, cum alia adducat idem Auctor, quæ aliena sunt à veritate, sicut falsum omnino est, Gelasium instituisse decantationem hujus Cantici, cum hoc neque ex suo Decreto, neque ex alio documento erui possit.

V. Gavant. pag. 77. col. 2. n. 3. -- *Radulph. propos. 13. etiam de Festis Simplicibus &c.* Radulphus à Gavanto citatus allegando caput Innocentii III. *Consilium extra de celebrat. Missar.* asserit, hunc Hymnum omittendum esse in diebus profestis, hoc est, ut ait Glossa, privatis, quasi procul à Festo, quando videlicet tres sunt Lectiones; rationem reddit Innocentius *cit. Can.* ut videlicet inter Commemorationem, & Sollemnitatem differentia ostendatur, unde juxta Radulphum etiam in Festis Simplicibus, quæ Sollemnitates non censentur, sed potius Commemorationes, prætermitti debet *Te Deum*. Quia tamen jure novo Breviarii Pii V. Festorum nomine hac in parte veniunt etiam Festa simplicia, idcirco usû Romano, & juxta dispositionem superioris Rubricæ in iis nequaquam amplius est omittendum *Te Deum*, sicut nec in ullis duplicibus, & semiduplicibus, etiam translatis temporibus Adventus, & Quadragesimæ. Immo præfatus Hymnus juxta Ritum Romanum recitatur etiam in Officio feriali toto tempore Paschali. Juxta Regulam tamen Monasticam S. Benedicti nunquam dicitur *Te Deum*, nisi quando habetur Officium duodecim Lectionum.

VI. Gavant. pag. 78. col. 1. n. 7. -- *Festum Innocentium non admittit hunc Hymnum, nisi in die Octava &c.* Hoc Festum admittit Hymnum etiam quando venit in Dominica, ut patet ex superiori Rubrica, & ex nostro Gavanto *est. 6. cap. 6. n. 3.* ubi etiam reddit rationem harum dispositionum, & n. 7. admittit, cantandum esse eundem Hymnum in ea Ecclesia, in qua Titulus Eccle-

sia (non tamen solius Altaris majoris) fuerit SS. Innocentium.

Quando recitantur illa verba: *Te ergo quaesumus &c.* omnes in Choro, detecto capite, genuflectunt, & quidem utroque genu, im-

mo in Cerem. Episcoporum *lib. 2. cap. 5.* adnotatur, quod etiam adhibeatur Organum, hæc verba sunt cantanda à Choro, & omnes, ut diximus, genuflectunt.

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Cap. XX. De Symbolo S. Athanasii.

I. Gavant. pag. 78. col. 1. n. 1. -- *S. Athanasius dum esset Roma, scripsit Latine Symbolum, de quo hic loquimur Anno 340. ut scribit Baronius &c.* Gavantus in hærens Baronii sententiæ celeberrimum Symbolum, de quo nunc est sermo, Athanasio adjudicare non dubitat; immò cum eodem Annalium Ecclesiasticorum parente censet, Romæ editum fuisse ab Athanasio, & coram Pontifice Julio I. & aliis fuisse recitatum; cui quidem sententiæ adstipulatur etiam Card. Bona *lib. de Divin. Psalm. cap. 16.* Verùm quamvis horum Virorum commendatissimæ auctoritati plurimum tribuam, nihilominus adduci non possum, ut prædicto eorundem placito acquiescam. Considero siquidem, quod S. Athanasius non fuerat de doctrina apud Julium Pontificem accusatus (Eusebiani enim, ejus hostes, Nicenæ Fidei se assentiri simulabant) sed accusatus fuit Athanasius, quod à Synodo damnatus, nec ab ea restitutus, Sedem contra Canones recepisset. Insimulatus pariter fuit idem S. Antistes, quod ejus Alexandriam reditus multarum eadum causa fuisset, & denique, quod Ægypti, ac Lybiæ Viduis triticum eripuillet à Constantini munificentia eisdem donari solitum. Cum igitur non hæreseos, sed aliorum criminum reus ab Eusebians accusaretur S. Athanasius, & non solùm Fidei ejus integritas nota esset Julio Romano Pontifici, Catholicisque omnibus, sed respectum etiam esset ejusdem Athanasii studium pro Nicæni Concilii defensione, necnon exploratum, eundem S. Antistitem in odium Fidei calumniis impetum, & depo-

sitione, ac exilio afflictum fuisse; hinc incredibile omnino videtur, quod Julius Pontifex ad comprobendam Athanasii orthodoxiam illum coegerit ad emittendam coram se, & aliis Catholicæ Fidei professionem. Secundò ad non subscribendum Baronianæ sententiæ suadeor etiam, quia cum Athanasius nunquam ab Apostolicæ Sedis Communionem separatus, sed ea semper gavilus fuerit, eo etiam tempore, quo ab Eusebians accusabatur, non satis intelligo, cur Eminentissimus Baronius hanc Fidei professionem Athanasio necessariam fuisse arbitretur, ut Ecclesiæ Romanæ Communionem frui valeret. Tertio denique moveor, quia si Romæ conditum, & palàm recitatum fuisset hoc Symbolum, quis sibi suadere poterit, quod nullum exemplar in Scriniis Apostolicæ Sedis custoditum fuerit; & quod S. Leo, qui sæpius post quartam Synodum scribens ad Orientales Episcopos, propriam Orientalium Ecclesiarum traditionem appellat, exinde nullam mentionem fecerit Athanasiani Symboli, in quo tam expressè, & tam distinctè Nestorii, & Eutychetis hæreses confodiuntur? Ultro quidem admitto, multo invicem intervallo distare posse aliquando Scriptoris aetatem, & ejus operis notitiam, necnon sub veri Auctoris nomine celebritatem; sed si verum esset, Athanasium hanc Fidei Teseram Romæ edidisse, & palàm recitasse, iterum dico, difficile planè videtur, quod opus adeò pretiosum, & monumentum hoc commendatissimum S. Leonis notitiam, & diligentiam omnino effugerit; præcipuè quia in Pontificiis archivis hujusmodi Fidei pro-